

Nietzsches Rijm voor een Vrolijke Wetenschap

Kas Molenaar

Einladung.⁸

*Wagt's mit meiner Kost, ihr Esser!
Morgen schmeckt sie euch schon besser
Und schon übermorgen gut! [...]*

⁸ Friedrich Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft* (Reclam, 2012), 15, rijm 1. Rijmen worden voorzien van de vertaling afkomstig uit de boven genoemde Nederlandse vertaling.

Uitnodiging *Probeer het maar met mijn menu, jij eter! / Morgen smaakt het je al beter / En overmorgen al heel goed! [...]*

1. Inleiding

De filosofie is niet de afspiegeling van een voorafgaande waarheid, maar evenals de kunst de verwerkelijking van een waarheid.⁹

In *De vrolijke wetenschap* vagebondeert Friedrich Nietzsche vanuit ziekte naar een vrijere attitude waarin er geen ruimte meer is voor absolute, opgelegde waarheden, maar juist ruimte om te experimenteren,¹⁰ het ‘versieren’ van het eigen leven,¹¹ en het volmondig affirmeren van het lot.¹² In 383 aforismen, verdeeld over vijf boeken en voorzien van een vierdelig voorwoord, toont Nietzsche de lezer zijn gedachtestroom van het eb en vloed,¹³ tot het afschudden van de laatste zorg, en met volle borst zingen op de berg.¹⁴ Naast deze veelvuldig bestudeerde aforismen, trakteert Nietzsche ons op een Voorspel in Duitse rijmen, waar hij in 63 korte rijmen grote gedeelten van *De vrolijke wetenschap* reeds uiteenzet. Opvallend is dat deze rijmen weinig aan bod komen en in weinig literatuur worden vermeld. In deze verhandeling wil ik nader ingaan op deze rijmen en proberen te tonen op welke wijze deze in te zetten zijn voor het begrip van Nietzsches beweging en gedachtegoed. Sommige mensen behoeven geen filosoof, maar een poëet – Nietzsche vervult in *De vrolijke wetenschap* beide rollen; de filosoof vindt men in de aforismen, de poëet vindt men in de rijmen.

Echter, voordat ik *De vrolijke wetenschap* zelf in kan duiken, lijkt het mij vruchtbaar om enkele woorden te wijden aan de wijze waarmee filosofie tot uitdrukking kan komen in rijm, of in poëzie. Hiervoor zal ik eerst een conceptuele verantwoording geven aan de hand van Martin Heidegger: Nietzsche als huisvriend. Vervolgens zal ik de focus op Nietzsches rijmen verantwoorden met Nietzsche zelf, aan de hand van Kathleen Higgins’ *Nietzsche’s Nursery Rhymes*, en Nietzsche introduceren als gebedsvader. Tot slot, zal ik bepaalde hoofdgedachten uit *De vrolijke wetenschap* schetsen aan de hand van de rijmen die deze boeken begeleiden. Hiermee hoop ik de lezer de kracht van Nietzsches rijmen te kunnen tonen. De *Liederen van Prins Vogelvrij*, die Nietzsche als aanhangsel aan het slot van dit boek heeft toegevoegd, laat ik in deze verhandeling buiten beschouwing.¹⁵

*Dichter-Eitelkeit.*¹⁶

Gebt mir Leim nur: denn zum Leime

Find’ ich selber mir schon Holz!

Sinn in vier unsinn’ge Reime

Legen – ist kein kleiner Stolz!

9 Maurice Merleau-Ponty, *Fenomenologie van de waarneming*, vert. Douwe Tiemersma en Rens Vlasbom (Amsterdam: Boom, 2017), 49.

10 Friedrich Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, red. Hans Driessen, vert. Pé Hawinkels (De Arbeiderspers, 1999), 74, aforisme 51.

11 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 53, aforisme 17.

12 Ibid., 163, aforisme 276.

13 Ibid., 37-40, aforisme 1.

14 Ibid., 256, aforisme 383.

15 De geïnteresseerde lezer kan Nietzsche over deze liederen vinden in Friedrich Nietzsche, *Ecce homo*, vert. Pé Hawinkels (Amsterdam: De Arbeiderspers, 1978), 92-93.

16 Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 28, rijm 56. *Dichtersijdelheid* Geeft mij de lijm: want om te lijmen / Sleep ik zelf het hout wel aan! / Zin te geven aan zinloze rijmen / Dat is pas iets om prat op te gaan!

2. Nietzsche als huisvriend

De huisvriend wil beleren noch opvoeden. Hij laat de lezer gewaarworden.¹⁷

Een van de wijzen waarop wij Nietzsches rijmen tot ons kunnen laten komen, is door ze als een product van een *huisvriend* te beschouwen. Om goed uit te kunnen leggen wat een huisvriend is, moet ik een blik werpen op Martin Heideggers *Hebel, de huisvriend*. Hierin schrijft Heidegger over de door hem zeer gewaardeerde dichter Johann Peter Hebel. Na een beknopte biografie stelt hij de vraag “wie is Johann Peter Hebel?”.¹⁸ Het antwoord luidt: “Johann Peter Hebel is de *huisvriend*.”

De term huisvriend werd door Hebel zelf gekozen bij het uitbrengen van een *kalender*. Deze kalender zou – in tegenstelling tot de meesten in die tijd – de mens niet “van overheidswege” opgedrongen worden, maar moest door de lezer in vrijheid begroet kunnen worden om diens wel en wee te *bevorderen* en te *verzachten*.¹⁹ Hebel wilde de kalender tot huisvriend maken, waarbij de eigenaar zichzelf door het herhaalde lezen en nadenken waakzaam kon houden.²⁰ Heidegger schetst, hierop voortbouwend, het beeld van Hebel als een huisvriend in “het huis dat de wereld is”.²¹ De huisvriend is niet alleen geschikt voor mensen die een woning bezitten, hij is voor iedereen die op deze wereld woont. Maar, zo stelt Heidegger enigszins onverwacht, Hebel is niet de *eigenlijke* huisvriend. De *eigenlijke* huisvriend, dat is de *maan*.²²

Zoals de maan door haar schijnen, zo brengt de aardse huisvriend Hebel door zijn spreken een licht, en wel een mild licht. De maan brengt het licht in onze nachten. Maar het licht dat ze brengt heeft ze niet zelf ontstoken. Het is slechts de weerkaatsing van wat de maan eerder ontvangen heeft – van haar zon, waarvan de glans tegelijk de aarde beschijnt.²³

[...]

In de aanblik van de maan laat Hebel ons het wezen van de huisvriend aflezen. Gaan en staan, houding en gebaren van de huisvriend zijn een uniek, kenmerkend schijnen, ingetogen en wakend tegelijk, dat alle dingen in een mild en nauwelijks merkbaar licht doet baden.²⁴

17 Martin Heidegger, *Hebel, de huisvriend*, vert. Jacob van Sluis (Gorredijk: Bornmeer, 2009), 27.

18 Heidegger, Hebel, 16.

19 Ibid., 17.

20 Ibid., 18.

21 Ibid., 22.

22 Ibid., 23.

23 Ibid., 23-24.

24 Ibid., 24-25.

De huisvriend werpt een mild licht op de wereld, een licht waarin de aanschouwer de wereld om hem heen op een nieuwe manier kan bezien. Het gaat hier niet om het opleggen van een specifieke manier van zien: er is geen sprake van een *opvoeden*, maar er is hier sprake van de lezer laten *gewaarworden*.²⁵ Ook in *De vrolijke wetenschap* probeert Nietzsche ons niet op te voeden volgens een absolute waarheid; hij probeert ons te laten zien dat de wereld bestaat in eb en vloed, en *uit korte gewoontes* – gewoontes die je tijdelijk vullen met hartstocht, maar waarvan je zonder weerzin ook weer afscheid neemt.²⁶ Nietzsche schrijft lovend over de korte gewoontes, zijn gehele natuur is op hen ingesteld. Hij is daarom ook niet droevig dat de gewoontes op een zekere dag hun tijd hebben gehad, en in vrede afscheid van hem nemen – het tegendeel lijkt hem zelfs verschrikkelijk. Vergelijkbaar met een korte gewoonte moet ook elk licht, dat mij laat rondkijken in de wereld en mijn omgeving een vorm geeft, uiteindelijk weer plaats maken voor een andere lichtval. Zoals de maan het eb en vloed laat komen en gaan, ver- en herlicht zij ook onze wereld. Nietzsche probeert het wel en wee van zijn lezer te bevorderen, en hem waakzaam te houden – evenals de huisvriend.

Ik zou de status van huisvriend niet louter willen toekennen aan de rijmende Nietzsche; ook de aforistische Nietzsche kan voor mensen een huisvriend zijn. Echter, zij zullen beide voor een ander publiek de goede huisvriend zijn. Als Nietzsche ons wil leren dat wij voor *onszelf* moeten ordenen of improviseren, dan zullen sommige mensen de huisvriend herkennen in het aforisme *L'ordre du jour pour le roi*.²⁷ In dit aforisme oppert Nietzsche om de ordening voor de dag niet te formeel en te vorstelijk te maken, en te “doen als iedereen”: de dagindeling improviseren. Echter, anderen zullen baat hebben bij een rijm als *Für Tänzer*. Op deze wijze geeft de huisvriend in een andere taal dan onze alledaagse taal, de poëtische taal, de lezer toegang tot, wat Heidegger naar Goethe noemt, de “diepere omstandigheden”:²⁸ voorbij de oppervlakkige wereld, voorbij het alledaagse, in vriendschap met de dichter “die zelf als dichter vriend is voor het huis der wereld”.²⁹ Voor wie de poëet een huisvriend is, schijnt het indirecte maanlicht zich op de wijze hoe wij normaliter onze dag invullen. In het maanlicht toont de oppervlakkige, alledaagse wereld zich anders oppervlakkig: oppervlakkig *uit diepte*.³⁰ Over oppervlakkigheid uit diepte komen wij later nog verder te spreken. Voor nu kunnen wij genoeg nemen met het maanlicht van Nietzsches rijmen. Dit milde licht toont ons het bekend geachte oppervlakkige op nieuwe wijze. Zo wordt Nietzsche onze huisvriend.

Für Tänzer.³¹

Glattes Eis

Ein Paradeis

Für Den, der gut zu Tanzen Weiss

25 Ibid., 27.

26 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 174-175, aforisme 295.

27 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 57-58, aforisme 22, vertaling: de orde van de dag van de koning.

28 Heidegger, *Hebel*, 36.

29 Ibid., 37.

30 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 14-15, voorwoord 4

31 Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 18, rijm 13.

Voor dansers Het gladde ijs / Een paradijs / Voor de man die dansen kan.

3. Kinderrijmen en gebeden

Een toestand, een innerlijk, gespannen pathos over te brengen door middel van tekens, met inbegrip van het tempo dezer tekens – dat is de zin van iedere stijl; en in aanmerking genomen, dat de veelheid van innerlijke toestanden in mijn geval buitengewoon groot is, zijn er bij mij veel stijlmogelijkheden aanwezig[.]³²

Een andere wijze om de rijmen van Nietzsche te lezen vindt men in Kathleen Higgins' *Nietzsche's Nursery Rhymes*. Higgins zet in dit essay, aan de hand van Nietzsches werk, uiteen hoe de rijmen passen in Nietzsches visie op stijl, vorm en inhoud. Ik zal de hoofdlijnen hier uiteenzetten.

Higgins prijst Nietzsches aandacht voor de vervlochtenheid van filosofie, poëzie en literatuur. Als voorbeeld noemt ze *Zo sprak Zarathoestra* – hier laat Nietzsche zijn filosofie naar voren komen door middel van *kunst*, in de vorm van poëzie.³³ Ze vindt echter dat te weinig mensen aandacht schenken aan de rijmen in *De vrolijke wetenschap*. De rijmen appelleren aan een populairdere volkscultuur; door deze vorm te gebruiken *verhoogt* Nietzsche het bewustzijn van het alledaagse bij de lezer.³⁴ Higgins wijst er bovendien op dat Nietzsche dit niet *alleen* met rijm doet. Volgens haar *speelt* Nietzsche met verschillende vormen om zijn boodschap over te brengen.³⁵ Een citaat uit *Ecce Homo* lijkt dit te onderschrijven: “Goed is iedere stijl, die een innerlijke toestand werkelijk overbrengt[.]”³⁶ Door zijn heruitgave van *De vrolijke wetenschap* te laten beginnen met rijmen, toont Nietzsche dat deze vorm óók geschikt is om zijn ideeën over te brengen. Hoe komt het dan dat de rijmen toch weinig aandacht lijken te krijgen?

Vademecum – Vadetecum.³⁷

*Es lockt dich meine Art und Sprach
Du folgst mir, du gehst mir nach?*

*Geh nur dir selber treulich nach: –
So folgst du mir – gemacht! gemacht!*

32 Nietzsche, *Ecce homo*, 62.

33 Kathleen Higgins, “Nietzsche’s Nursery Rhymes,” *Historical Reflections/Réflexions Historiques* 21, no. 3 (1995): pp. 397-417, 397.

34 *Ibid.*, 397-398.

35 *Ibid.*, 398.

36 Nietzsche, *Ecce homo*, 62.

37 Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 16, rijm 7.

Vademecum – Vadetecum (Ga met mij – Ga met jezelf) Mijn taal, mijn handelswijze lokt je wel? / Je wilt me volgen, komt achter me aan? / Ik raad je eerst jezelf na te gaan: – / Dan volg je mij – maar niet te snel!

Een mogelijke reden voor het overslaan van de rijmen is hun kinderlijke vorm, zo benadrukt ook Higgins: de rijmen lijken zelfs op *nursery rhymes* – kinderliedjes. De reden voor deze vorm is volgens haar geen zelfoverschatting, hoogmoed of krankzinnigheid, maar een bewuste vorm die geschikt is om het leven te esthetiseren in een *dagelijkse mogelijkheid* – het oplezen van deze rijmen kan een alledaagse bezigheid zijn.³⁸ De rijmen behandelen belangrijke thema's uit Nietzsches filosofie op een eenvoudige, lichtvoetige en speelse wijze, waardoor zij ook kinderlijker aanvoelen. Higgins stelt, aan de hand van het voorwoord uit *De vrolijke wetenschap*, dat Nietzsche terugkeert naar de basis: de Griekse oppervlakkigheid uit *diepte*.³⁹ Het kleine meisje dat aan haar moeder vraagt of het wel *netjes* is dat God overal tegenwoordig is – en daarmee de meeste private momenten van haar dag gewaarwordt – *dat* is de oppervlakkigheid uit diepte die Nietzsche zoekt;⁴⁰ het abstracte concept wordt oppervlakkig beschouwd, maar de oppervlakkige beschouwing draagt zelf een nieuwe 'diepte' met zich mee. Vergeet ook niet: in de filosofie van Nietzsche is "kinderlijk" geen negatief, maar juist een positief oordeel.⁴¹ De kinderlijkheid van de rijmen kan hierdoor juist *uit diepte* zijn. Door zijn traditiebrekende filosofie te verhullen in regelmatige rijmen, probeert hij een alternatief begin voor het leren van waarden te bewerkstelligen.⁴²

Naast de voorkeur voor eenvoud en het kinderlijke, speelt het *ritme* van de rijmen ook mee. De regelmatigheid van de rijmen is wat ze effectief maakt.⁴³ Dit valt op te maken uit de waarde die Nietzsche in *De vrolijke wetenschap* toekent aan de muziek, voornamelijk aan het gebruik van ritme.⁴⁴ Zo stelt hij dat degene die de *tromroffel* bezit de macht heeft,⁴⁵ en elders stelt hij dat *ritme* de mens bijna *dwingt* in stemmen, zowel met de voeten als met de ziel; volgens Nietzsche ontstond op deze wijze de poëzie.⁴⁶ De *kinderliedjes* die Nietzsche heeft geschreven dwingen de luisteraar mee in hun ritme en zijn op die manier makkelijk te internaliseren. Higgins gaat nog een stap verder: de kinderliedjes die Nietzsche hier heeft geschreven zijn *gebeden*.⁴⁷

Nietzsche heeft een opvallende opvatting over bidden. Het gebed zou zijn uitgevonden voor mensen die van zichzelf geen gedachten hebben, zodat ze "een poosje zoet zijn en een draaglijke aanblik opleveren".⁴⁸ Met deze houding prijst hij enerzijds het bidden, aangezien de mensen die een hogere geest hebben niet gestoord worden door hen die dat niet hebben. Anderzijds past het bidden, als onderwerping van het individu aan een religie, niet in de filosofie van Nietzsche. Higgins probeert deze spanning duidelijker te maken met een voorbeeld uit *Zo sprak Zarathoestra*, waar Zarathoestra in eerste instantie mensen die een ezel aanbidden wil berispen, maar vanwege het "uit zichzelf voortkomen" van hun viering bijdraait en daarmee hun viering toch weet te waarderen.⁴⁹ Het bidden kan voor Nietzsche positief zijn, mits het niet voorkomt uit meegaandheid in opgelegde gebeden en vieringen, maar voortkomt uit de mensen zelf. Higgins stelt:

He admires and sees a healthy future for both the form of prayer and its psychological role in human life. What he questions systematically is the idea of a God who demands subordination from human beings and the related use of prayer[.]⁵⁰

38 Higgins, "Nietzsche's Nursery Rhymes," 401.

39 Ibid., 403. Higgins refereert hier aan Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 13-15, voorwoord 4.

40 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 14-15, voorwoord 4.

41 Friedrich Nietzsche, *Zo sprak Zarathoestra*, red. Hans Driessen, vert. Ria van Hengel (Utrecht: De Arbeiderspers, 2013), 27-29

42 Higgins, "Nietzsche's Nursery Rhymes," 404.

43 Ibid., 405.

44 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 114, aforisme 106

45 Ibid., 146, aforisme 175.

46 Ibid., 95-97, aforisme 84.

47 Higgins, "Nietzsche's Nursery Rhymes," 406.

48 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 133, aforisme 128.

49 Higgins, "Nietzsche's Nursery Rhymes," 406-408.

50 Ibid., 408.

Als het bidden voor iemand een *korte gewoonte* is – iets dat voor een bepaalde tijd voor jou goed werkt, maar niet beoefend wordt als absolute waarheid – dan zal Nietzsche deze vorm van bidden accepteren als een oprechte en waardevolle gewoonte;⁵¹ het moet een product zijn van “dapperheid en vindingrijke rede” en niet van “tallose kleine lafheden”.⁵² Zo zou het aanbidden van de ezel door Zarathoestra afgekeurd worden als doctrine, maar als *korte gewoonte* nog niet.

Wetende dat de rijmen een ritme hebben en dat het ritme het lichaam en de ziel dwingt mee te gaan; wetende dat de rijmen een speelse kinderlijkheid hebben; wetende dat verschillende vormen goed zijn voor het overbrengen van verschillende *innerlijke toestanden* en dat Nietzsche het bidden niet categorisch verwerpt, maar kan waarderen als een mogelijke oprechtheid, dient zich een nieuwe wijze van het lezen van Nietzsches rijmen aan: het lezen van de rijmen als *gebeden*. Nietzsche wordt *gebedsvader*. Het oplezen en het herhalen van Nietzsches rijmen kan toegang geven tot het gedachtegoed dat verder in *De vrolijke wetenschap* wordt behandeld, ook al oogt het in eerste instantie ontoegankelijk. Zoals Nietzsche schrijft in *Einladung*: “Morgen schmeckt sie euch schon besser.”⁵³

We hebben nu twee wijzen van het lezen van de rijmen gevonden: Nietzsche als huisvriend, waarbij mensen wijs worden met zijn rijm, die als een steeds veranderende verlichting op de wereld om hen heen schijnt; en Nietzsche als gebedsvader, waarbij mensen leren zijn houding ten opzichte van de wereld om ons heen te internaliseren. De eerste laat je zijn wereld voorzichtig zien, de tweede voedt je op. Gewapend met deze twee leeswijzen, is het tijd om daadwerkelijk *De vrolijke wetenschap* in te duiken.

4. Overdrachtelijke kerngedachten

Om de waarde van Nietzsches rijmen ten behoeve van zijn filosofie te tonen, wil ik vier denkbewegingen uit *De vrolijke wetenschap* uitleggen aan de hand van relevante aforismen, gekoppeld aan relevante rijmen, en laten zien hoe Nietzsche zijn ‘speelveld’ opent. Het is aan de lezer om deze rijmen als wijsheid van de huisvriend, die zijn licht op de wereld om ons heen laat schijnen, of als gebed in zich op te nemen en de wijsheid uit de repetitie van het gebed te halen. Om het gedachtegoed en de rijmen voor zich te laten spreken, zal ik mij weerhouden van het geven van verdere interpretaties of commentaren.

51 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 174-175, aforisme 295.

52 Ibid., 182, aforisme 308.

53 Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 15, rijm 1.

1 – Dichotomieën. Het eerste boek van *De vrolijke wetenschap* exploreert veel dichotomieën: eb en vloed,⁵⁴ edel en laag,⁵⁵ lust en onlust.⁵⁶ Als wij niet tot een van de uitersten behoren, kunnen wij naar een van hen beginnen te verlangen, alsof deze als een berg in ons uitzicht ligt. Echter, wanneer wij haar beklimmen, wacht ons louter teleurstelling.⁵⁷ In beide uitersten, zowel de grond beneden als de top van de berg, vinden wij niet wat we dachten te kunnen vinden. Moeten wij ons wellicht halverwege de berg opstellen? Of moeten we ons uitzicht afwisselen, waar we eens in de zoveel tijd naar de top zullen trekken, om later weer af te dalen naar de grond beneden ons?

Wählerischer Geschmack.⁵⁸

*Wenn man frei mich wählen liesse,
Wählt' ich gern ein Plätzchen mir*

Mitten drin im Paradiese:

Gerner noch – vor seiner Thür!

Welt-Klugheit.⁵⁹

*Bleib nicht auf ebnem Feld!
Steig nicht zu hoch hinaus!*

Am schönsten sieht die Welt

Von halber Höhe aus.

2 – De dood van God. In het derde boek van *De vrolijke wetenschap* is de dood van God het overkoepelende thema. De aankondiging van zijn dood komt abrupt aan het begin van het boek, waarin Nietzsche gelijk duidelijk maakt dat de dood van God niet de onmiddellijke afwezigheid van God betekent – ondanks zijn dood zullen wij nog millennia lang in zijn schaduw leven.⁶⁰ In dit spanningsveld leest men over de dolle mens, die komt wanneer mensen hun geloof en vertrouwen in God hebben verloren, maar nog niet de implicaties daarvan kunnen overzien.⁶¹ De dolle mens stelt zelf dat hij te vroeg komt, dat het zijn tijd nog niet is. Maar, hij komt ook te laat: de mensen hebben de afwezigheid van God al geaccepteerd als een eenvoudig feit, en lachen de dolle mens uit. Nietzsche, de boodschapper, het diogenesachtige figuur, is te vroeg en te laat gekomen. De dolle mens ondergaat het onbegrip van zijn omstanders en zoekt zijn heil in kerken – die niets anders meer zijn dan grafmonumenten van God.

Für immer.⁶²

»Heut komm' ich, weil mir's heute frommt« –
Denkt Jeder, der für immer kommt.

Was ficht ihn an der Welt Gered':

»Du kommst zu früh! Du kommst zu spät!«

⁵⁴ Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 37-41, aforisme 1.

⁵⁵ Ibid., 41-42, aforisme 3.

⁵⁶ Ibid., 48-49, aforisme 12.

⁵⁷ Ibid., 52, aforisme 15.

⁵⁸ Ibid., 29, rijm 57.

Kieskeurige smaak Had ik de keus in vree en pais / Dan koos ik liefst een plaatsje uit / In het midden van het paradijs: / Of liever nog – bij 't opschrift 'Uit'!

⁵⁹ Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 16, rijm 6.

Wereldwijsheid Blijf toch niet op vlakke bodem! / Stijg er ook niet té ver boven uit! / Want van een plaats ter halver hoogte / Ziet de wereld er het mooiste uit.

⁶⁰ Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 119, aforisme 118.

⁶¹ Ibid., 130-131, aforisme 125.

⁶² Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 26, rijm 45.

Voorgoed 'Heden kom ik, daar 't mij heden deugd doet' – / Denkt een ieder, die komt – voorgoed / Wat deert hem allemans gepraat: / 'Je komt te vroeg! Je komt te laat!'

3 – Lichtvoetige wendbaarheid. *De vrolijke wetenschap* is “geschreven in de taal van de dooiwind”, in een stroom aan dankbaarheid van iemand die aan het genezen is.⁶³ De filosoof heeft tijdelijk de ogen voor zichzelf gesloten, maar heeft op het juiste moment zichzelf weer *betrap*.⁶⁴ Nietzsches ziekte geeft hem het inzicht dat de filosofie nooit om *waarheid* ging, maar om verschillende vormen van macht. Hij heeft middels het lijden een vrijheid gekregen waar nog lang uit te putten valt.⁶⁵ Deze wendbaarheid vindt men ook terug wanneer hij zijn *korte gewoonten* bespreekt – zijn natuur is volkomen op deze korte gewoontes ingesteld vanwege zijn ellende en ziek-zijn.⁶⁶ De gehele vrolijke wetenschap, gedreven door de wens tot *amor fati* – de liefde tot het lot – komt voort uit deze verkwikking. Deze wendbaarheid tracht hij telkens weer opnieuw over te brengen en telt als leidraad van het werk. Nietzsche toont ons het ijs, en leert de lezer dansen.⁶⁷

Mein Glück.⁶⁸

*Seit ich des Suchens müde ward,
Erlernte ich das Finden.
Seit mir ein Wind hielt Widerpart,
Segl' ich mit allen Winden.*

4 – Openen van het speelveld. Niet alle rijmen in *De vrolijke wetenschap* schetsen de hoofdlijnen uit het boek. Enkele schetsen het speelveld waarin Nietzsche zijn gedachten verder ontwikkelt. De zelfstandigheid van de denker in *Der Einsame*,⁶⁹ zijn noodzaak voor het *blijven* bewegen in *Sternen-Egoismus*, en de hardheid die bij deze beoogde houding komt kijken zoals geschetst in *Meine Härte* zijn hiervan enkele voorbeelden.⁷⁰ Een lezer die vreemd is met Nietzsches gedachtengoed krijgt op deze wijze toegang tot het door Nietzsche beoogde speelveld, en raakt goed op pad richting een vrolijke wetenschap.

Sternen-Egoismus⁷¹

*Rollt' ich mich rundes Rollefass
Nicht um mich selbst ohn' Unterlass,
Wie hielt' ich's aus, ohne anzubrennen,
Der heissen Sonne nachzurennen?*

63 Nietzsche, *De vrolijke wetenschap*, 9-10, voorwoord 1.

64 Ibid., 10-12, voorwoord 2.

65 Ibid., 12-13, voorwoord 3.

66 Ibid., 174-175, aforisme 295.

67 Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 23, rijm 35.

68 Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 15, rijm 2.

Mijn geluk Ik ben het zoeken meer dan zat: / Nu heb ik geleerd te vinden. / Sinds ik de wind eens tegen had, / Zeil ik met alle winden.

69 Ibid., 23, rijm 33.

70 Ibid., 21, rijm 26.

71 Ibid., 22, rijm 29.

Sterrengoisme Als ik niet zo onvermoeibaar was / In 't tollen om mijn eigen as, / Hoe kon ik dan zonder te schroeien, / Om de hete zon blijven stoeien?

5. Conclusie

Waar normaliter Nietzsches rijmen weinig aandacht gegund wordt en de academische blik zich voornamelijk richt op de aforismen in *De vrolijke wetenschap*, hoop ik de lezer de mogelijke waarde van de rijmen te hebben getoond. Voor iemand die zich vertrouwd voelt met Nietzsches filosofie, zullen de rijmen zich mogelijk oppervlakkig voordoen en misschien wat kinderlijk overkomen. Echter, wanneer men de diepte aan de oppervlakte leert zoeken, en in de kinderlijkheid, evenals Higgins, een mogelijke kracht ziet, dan zal men de rijmen beter leren waarderen. Waar sommige rijmen in eerste instantie oppervlakkig leken, ziet men nu Nietzsches gedachtegoed ingeleid op behapbare, makkelijk te delen wijze.

De lezer die nog voorgesteld moet worden aan – en mogelijk bevriend zal raken met – Nietzsche hoop ik voorzien te hebben in verschillende leeswijzen om de rijmen, en daarmee Nietzsches gedachtegoed, te appreciëren. Nog voordat men de aforismen gaat bestuderen, kan men er goed aan doen de rijmen in zich op te nemen en ze als vernieuwend licht of gebed te beschouwen. Het gedachtegoed dat gedurende het boek wordt ontwikkeld wordt reeds in de rijmen voorgekookt.

Aan de hand van de concepten “Nietzsche als huisvriend” en “Nietzsche als gebedsvader” hoop ik de lezer handvatten te hebben gegeven voor het lezen, herlezen, waarderen en herwaarderen van Nietzsches rijmen; de rijmen kunnen een ander licht werpen op de voor u bekende omgeving, of kunnen dienen als mantra voor een nieuwe levenshouding.

Wat meer is, ik hoop dat ik de lezer een impliciete boodschap mee heb kunnen geven. Als Nietzsche zijn eigen gedachtegoed inleidt met rijmen, dan doet hij dit uiteraard niet willekeurig. Op een gelijksoortige manier kan men filosofie, waar men goed bekend mee is, op alternatieve wijze over leren brengen. Mogelijk door zelf rijmen te schrijven, passende rijmen te zoeken, of door naar andere middelen te creëren dan wel zoeken. Wanneer Nietzsche ons leert dansen op het ijs, en daarmee het beeld van improviseren bij ons oproept, doet hij meer dan rijmen – hij deelt ons op toegankelijk wijze zijn filosofie mee.

Mijn eigen mening over de filosofische concepten die Nietzsche behandelt in *De vrolijke wetenschap* is hier minder relevant dan wat ik reeds gepleit heb ten behoeve van de rijmen: ze worden vaak overschaduwd, en ik wil ze in het (maan)licht zetten. Voor nu wil ik de lezer die reeds bekend is met Nietzsche, maar zijn rijmen vooralsnog heeft laten liggen, aansporen om *De vrolijke wetenschap* op te pakken en de blik louter op de rijmen te laten rusten. Voor de vooralsnog ongeïnitieerde lezer: pak het boek op, lees enkele rijmen, lees enkele aforismen, en kijk welke Nietzsche het duidelijkst spreekt: Nietzsche de filosoof, of Nietzsche de poëet – zij het als huisvriend of als gebedsvader.

Op naar *De vrolijke wetenschap!*

References

- Heidegger, *Martin*. *Hebel, de huisvriend*. Vertaald door Jacob van Sluis. Gorredijk: Bornmeer, 2009.
- Higgins, Kathleen. "Nietzsche's Nursery Rhymes." *Historical Reflections/Réflexions Historiques* 21, no. 3 (1995): 397–417.
- Merleau-Ponty, Maurice. *Fenomenologie van de waarneming*. Vertaald door Douwe Tiemersma en Rens Vlasbom. Amsterdam: Boom, 2017.
- Nietzsche, Friedrich. *Ecce homo*. Vertaald door Pé Hawinkels. Amsterdam: De Arbeiderspers, 1978.
- . *Die fröhliche Wissenschaft*. Stuttgart: Reclam, 2012.
- . *De vrolijke wetenschap*. Geredigeerd door Hans Driessen. Vertaald door Pé Hawinkels, De Arbeiderspers, 1999.
- . *Zo sprak Zarathoestra*. Geredigeerd door Hans Driessen. Vertaald door Ria van Hengel. Utrecht: De Arbeiderspers, 2013.